

sammen mer forskjellige slags vier kan de danne nesten ugjennomtrengelig kratt. Man kaller disse for høystaudesamfunn, og de representerer det ypperste fjellskogene kan prestere i retning av frodighet. De arter som går igjen, er mange, men særlig vil det være riktig å nevne tyrihjelms, turt, mjødurts, kvitbladtistel, hundekjeks, ballblom, vendelrot, skogstorkenebb, geiterams og kvann, og av grasarter særlig myskegras og skogrørkvein.

De eksempler på vegetasjonstyper i bjørkeskogen som er nevnt her, er helt fragmentariske og gir ikke noe fullstendig bilde av bjørkeskogens vegetasjon. Der finnes tallrike overgangstyper mellom de tre antydende skogstyper, og der finnes typer som ikke er nevnt her. Dette gjelder kanskje særlig bjørkeskogene langs kanten av myrer og bekker med et tett kratt av vierarter. Denne type kan ofte ha visse likheter med høystaudebjørkeskogene.

En annen eiendommelig vegetasjonsgrense av en helt annen karakter finner en også i bjørkeskogen. Det er den svarte snømerkelav (*Parmelia olivacea*), som sammen med mange andre lavarter vokser på trestammene i ganske store mengder. Den vokser nødig under det som er det gjennomsnittlige snødekke på stedet, og gir således et inntrykk av hvor mye snø man kan vente å finne der om vinteren. Dette ser man lettest ved at bjørkestammene er hvite nederst og mørkfarget av lav oventil.

Vi ser at fjellbjørkeskogene i vårt land har mange interessante og vakre trekk. Det lønner seg ofte å gi seg litt tid her og studere det plante- og dyreliv man finner der. De rommer ennå mange hemmeligheter. Det gir en egen stemning å vandre blant fjellbjørkene og studere de mange eiendommelige former av trær og vegetasjon man ser omkring seg.

Ikke noe sted kommer bjørkeskogene mer til sin rett enn i fjellet, og ikke noe annet sted hører de mer hjemme. Når bartrærne og de varmekjære løvtrær har måttet gi opp, først da får fjellbjørkene anledning til å utfolde sin egenart og eiendommelige skjønnhet.

KRISTEN ASPAAS

Armfeldt på Tydalsfjellene

*Hoi, der går et Herrens vær
over Trøndelagen.
Snestorm uler fjern og nær,
snegauv mørkner dagen*

Jacob B. Bull

Armfeldttoget er blitt det store episke emne i de trønderske bygdene. Det lever ennå på folkemunne sagn og tradisjonsstoff om denne dramatiske hendingen i vår krigshistorie. Tidlig ble det også avfattet rent embetsmessige beretninger om tragedien i de norsk-svenske grensefjell, og disse skildringene har stor verdi. De er skrevet av kyndige folk, og de bygger på samtaler med øyenvitner.

En av de eldste norske beretningene om Armfeldttoget ble skrevet ned under den norsk-svenske grenseoppgangen i 1740-årene. Etter den dansk-svenske defensivalliansen av 1734 skulle rikene fastsette en riksgrense. Dette arbeidet ble avsluttet i 1751, og grensekommis-særenes virke blir i dag betraktet som det første eksempel på godt samarbeid. Den riksgrensen vi da fikk og ennå har, er den eldste og lengste landegrensen i Europa.

En av de dansk-norske grensekommis-særene var Peter Schnitler. Etter en grundig juridisk og militær utdannelse og allsidig tjenestegjøring kom han til Trondhjem i 1718 som auditor og regimentskvartermester. Han deltok således i forsvaret av byen mot Armfeldthæren. Senere ble han oberstløytnant og sjef for det Størenske kompani av 3. Trondhjemske regiment. Hans sjefsgård var Høysæt

i Horg, men Schnitler bygde hus på Kalvskinnet, det står ennå og er kontorbygningen til E. C. Dahls Bryggeri. Til sin død i 1751, altså i 34 år, virket Schnitler i Trøndhjem. Ved siden av sin embetsgjerning, drev han juridisk konsulvirksomhet, bl. a. for partisipantene ved Røros Kobberverk. Men det han spesielt huskes for i dag, er det store og verdifulle arbeid han i årene 1742—45 utførte ved sine «grenseeksaminasjoner». Fra sitt virke for Røros Verk og sin militære embetsgjerning kjente han grensestrøkene, og våren 1742 foretok han eksaminasjonen av grensen fra Røros til Snåsa. Hans protokoller fra denne turen inneholder verdifulle kartskisser, vitneforklaringer fra bønder og samer, og konferanser med lensmenn og embetsmenn. Protokollen, som nå er blitt trykt, gir interessante beskrivelser av trønderske fjellbygder: Røros, Brekken, Stuedal, Tydal, Meråker, Verdal, Ogndal og Snåsa. Under Tydalen har han en større «Relation om Lap Finnerne», den er en meget viktig kilde til sørsamenes historie. Han opplyser bl. a. at samene kom til Tydalsfjellene og Femundsmarka for en mannsalder siden, altså omtrent ved år 1700. Oberstløytnant Schnitler er en av de første systematiske fjellvandrere i Trøndelags grensefjell vi har skriftlige vitnemål fra, og under grenseoppgangen i Tydalen den 28. april 1742 forfattet han — under avsnittet om fjellveier — en beretning om «Den Svenske-Finnsche Armees Fatale udgang, under Commando af General Lieutenant Armfeldt, her fra Tydalen ud af Trondhiems Stift in Januarij 1719ten». Han skildrer først kort felttoget i Trøndelag, og så marsjen over fjellet: «Hvor fore hand satte Sin Armeé i march nord efter fra dend gaard Grøt i Holtaalens hoved Sogn over det field Bokhammer, at komme ned til de yderste gaarder Floren i Sælboe Præstegield helst hand ej havde berørt dette Selboe Præstegield før med sine Tropper og derforø tænchte der fra at forsyne sig med fourage og proviant paa vejen til Sit hiem. Der blev og partier detacherede need i Selboe gaardene at sammen bringe, hvad høe og provision der var: men da de fick see de Norske Skiiløbere at ankomme imod dem, Retirerede de Svenske Partier Sig op til hovet armeen og efter loede alt —.

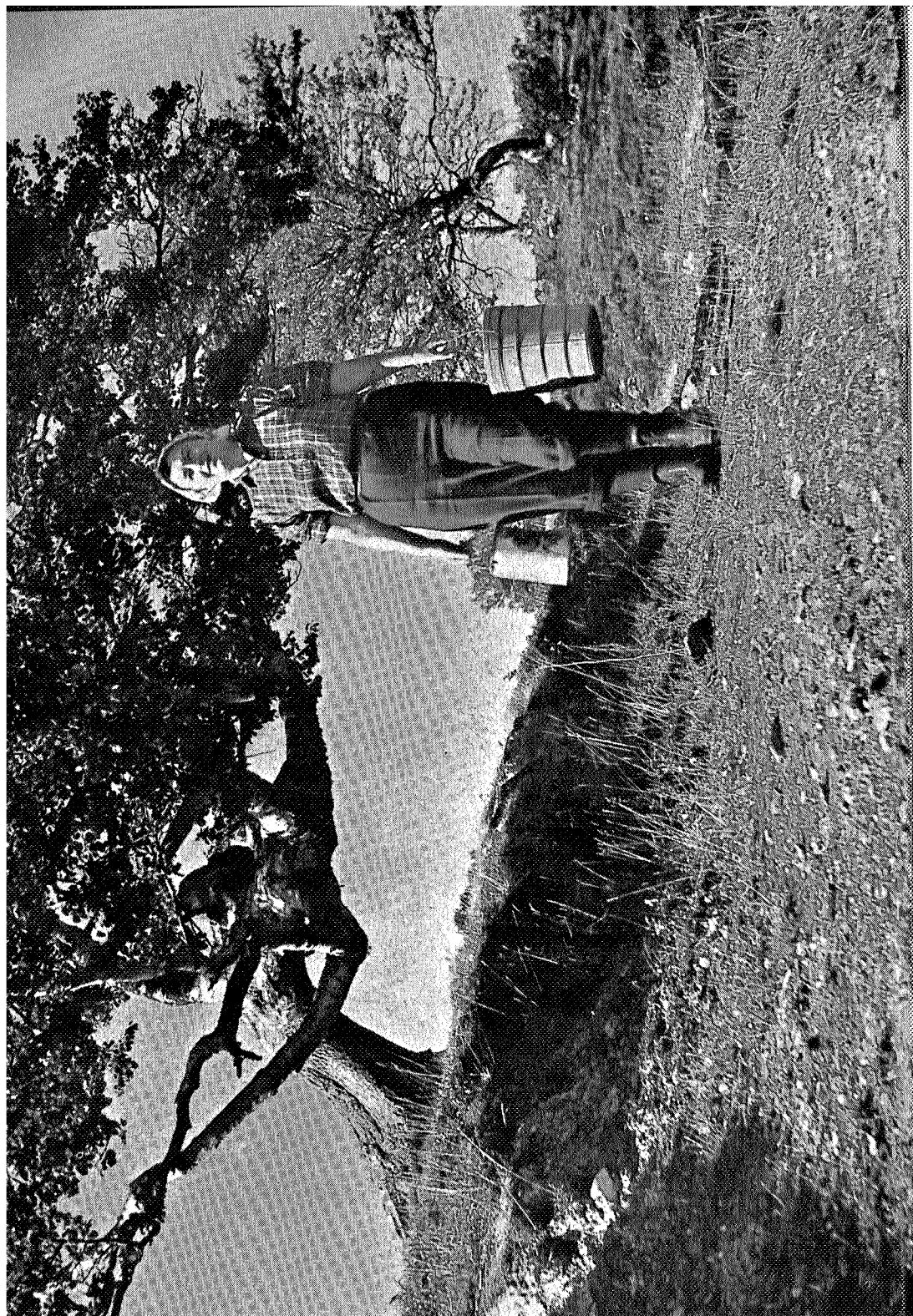
Før omtalte første Field Bokhammer som de Svenske fra Holt-aalen overgick need til Selboe, er ett haardt bart Field 2 Miile over

need til de første benæfnte gaarder, og der begyndte de af Kuulden at falde, og bleeve nogle hundrede der igien liggende døde, hvor i blandt een Præst med kalchen i hænderne fandtes.

De Svenskes March gick da østerlig ud af det Selboeske ind ad dette Tydalen een field bøjdt af een 20 smaa bønder gaarder, her var nu liiden eller ingen ophold for ham at faae, thi maate hand strax fortsætte Marchen viidere i øster; om Morgenen saae det ud til godt vejr, thi opbrøed hand fra Østbye gaard i Tydalen, Som ellers er dend vanlige vej til Handøl i Jemteland, til Oy Fieldet, et haardt og strængt field, Een Miil over af Størelse liggendes fra berørte østbye gaarder een $\frac{1}{2}$ Miil, førend Folcket kom til dette Øye Field begyndte u-øjret af streng kulde og Snedrev at de ej saae hvor, eller hvor hen de gick; over denne tunge March i Sne og Dreev, faldt folcket af kuld og afmagt need i haabe Tall; Armeen avancerede da fra dette øyfield need i een liiden biercke Skoug, hvor de omlagde Varme een Stund, dog fandtes og her mange Døde 10 a 12 Mand hos hinanden ligge paa hvert Stæd —.

Denne Skoug Dahl var kun $\frac{1}{2}$ Miil over, og da maatte de til det field Remmen, liigeleedes ett haardt field $\frac{1}{2}$ Miil over; Der styrtede Folckene af kuld og heste af Sult; fra Remmen kom de igienleevende i een Dahl, kaldet Eendalen $\frac{1}{8}$ miil bred, hvor de fleeste Folck og heste laa døde, hine liggendis paa hinanden dyngte viis; her var det at Folcket hafde slaget Skiæfterne af deris gevæhr og Pistoler, og optændt deraf Varme, hvilcken naar den var slucknet, var alle folckene der om liggende døde. — Af denne Dahl, skulle nu Marchen efter dend ordinaire Vej have fremgaaet over det field Olvaa Kiølen need ad de første gaarder Handøl i Jemteland; men general leutenanten torde ej vove at gaa fleere fiede; thi forfuldte han Marchen i denne Dahl langs Eina Elfven een goed Miil til krogs forbi fieldet, hvor For-Troupperne maatte Natten over ligge og i denne Dahl fandtes utallige døde, saa trygt strøede paa Jorden som med slaget græs; og Ræsten af Armeen, som igien leevde vandt derfra til Handøls 2de gaarder —.

Norske ved grændserne boende bønder fienge her godt bytte af klæder og andet: Skiiløberne toge de Svenske efter ladte Metallene feldt-Støcker med Gevæhr, saa meget de kunde føre, førend Sneen

skiulte kropperne, og det kom bønderne vel tilpas, at købe der for korn og føde, som de Svenske havde fra dennem fortæred; om Vaaren efter, var til de Stæder ej fremkommendes for Stanch, men der saaes mangfoldig Ræve og vilde Rof-Fugle.

Dette er notoirement bekiendt Sag, som Folk leve endnu, der have været og seet det.»

Oberstløytnant Peter Schnitler døde den 21. januar 1751, vel åtte måneder før grensetraktaten ble undertegnet i Strömstad den 2. oktober. Da ble kronen satt på det grenseverk han på en så verdifull måte hadde vært med å underbygge og reise. I dag må en også være glad for hans opptegnelser om Armfeldttoget og sørsamene.

I oktober 1804 satt major Friedlieb Rosbach i Trondhjem og skrev rapport til København om «Trondhjems Fæstning». Denne dyktige ingeniøroffiser — han oppførte bl. a. Katedralskolen i 1780-årene — kommer også inn på Armfeldttoget. I innberetningen skriver han om «de Svenskes Indfald 1718»: «Armeen kom i fra Jemteland over Fieldet ned til Steenes Forskandsning i Werdalen. Men de tilbragte den beste Deel af Sommeren i Fieldet med at bygge Vei over Myrene saa bred, at Armeen kunde marschere 3 Mand høy. Til dette Arbeide hentede de Grantræer i en Distance af 1 Miil, og som bleve nedlagte i Myeren. Disse Veie findes endnu denne Dag — men forfaldne og ubrugbar. Armeen havde aldeles ingen Kanoner, ei heller svær Pagage og en ringe Forraad af Levnetsmidler med sig, da de indtoges Steenes Forskandsning — men forefandt der det, den saa høiligen trængte til; thi al Armeens Levnetsmidler var optæret, og Tilførsel havde den ikke fra Jemteland af. Ved Erobringen af Skaanes Skands fikk de 3de Kanoner, som den førte med sig og benyttede ved Overgangen over Niid-Elven $\frac{1}{4}$ Miil oven for Fæstningen, for at komme sønden for Trondhiem, i friske Bøygdeler, for at finde Underholdning.

Forunderligt er det! naar man betænker, at en Armee vandrer i øde Fielde, bygger Veie, hvortil Material hentes i een Miils Afstand, lidt forsynet med Levnetsmidler og aldeles ingen Kanoner medfører — at en Armee saa udrustet kan igiennem streife en heel Provinds, dette er høist beundringsværdig.

Saa hældig Armeens Indgang var, saa sørgelig blev dens Retraite.

Defileet i Holtaalen, mellom Yset og Fetten, fandtes besadt og alsaar Veien til Roraas sperret for Armeen, maatte derfor gaae til Buehammer Fieldet, hvor endel frøes og sultede ihjel — den øvrige deel af Armeen fandt deres Grav ved Ena Elv, ved et Stæd som kaldes Elleebogen, ikke langt fra Sol Fieldet. Faae Mandskaber kom tilbage til Sverrig, hvoraf endnu den største Deel havde mistet Arme og Ben af Kulden.»

Den svenske Carl XII-litteratur er svært omfattende og rikholdig, og det er interessant å påpeke at det fra norsk hold meget tidlig kom viktige bidrag til den. Det verdifulle ved de to aktstykkene som her er sitert, er at de er skrevet av kyndige fagfolk. Og de setter Armfeldttoget like høyt som militær prestasjon som moderne historikere gjør det.

Litteratur:

1. Om riksgrenseoppgangen 1734—1751 fins det et kapittel i «Jämtlands och Härjedalens Historia» IV (1962), side 37 f.
2. Major Peter Schnitlers Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742—1745 (1962). Utgitt av Kjeldeskriftfondet. Avsnittet om Armfeldttoget og om sørsamene i Tydalen fins på side 55 f.
3. Major Friedlieb Rosbachs beretning er trykt i Trondhjems forsvarstilstand paa Napoleonskrigenes tid. Trondhjemske Samlinger (1925).

*

Seks søstre i Sylene

Gjennom tidene har det gått mange slags tog gjennom Sylene, fra Armfeldts dragoner til de atskillig mer fredelige tog, ledet av norske og svenske turistforeningers vise menn og kvinner. Sommeren 1962 gikk det et ganske lite tog gjennom Sylene, bemerkelsesverdig kun ved den noe ualminnelige sammensetning, det besto nemlig av 6 søstre. Vi var i alder fra 52 til 41 år. Alle var gift og hadde bodd spredd utover i inn- og utland gjennom årenes løp, nå var det over 17 år siden alle seks hadde vært samlet på en gang. To av de yngste stakk sine hoder sammen og fant ut at nå var det på tide med et fulltallig søstermøte. Det populære slagord «Gå en tur først» ble med noen modifikasjon til «La oss gå en tur sammen — før det gror mose på oss».

Og sannelig: 26. juli 1962 satt vi alle seks samlet rundt peisen hos Inga Stokke på Stordalsvoll, strålende opplagt til et fjelleventyr sammen. Og det hele ble også som et festlig eventyr. Værgudene var nådige og ga oss en av de få uker sommeren 1962 med fint vær.

Og fjellet var praktfullt, forsinket av været var det enda i fulleste forsommerdrakt, det lavet av fjellsmelle, grepplyng og alle slags tidligere blomster, det duftet av bjørk i liene, i høydene spratt nettopp dvergbjørken og sølvvieren, det klukket og fosset fra snøklatter og breer, elvene var i reneste vårløsningen, reinrosen var på sitt fineste og snøsoleien yrte, ja, veltet opp av urene under snøbremmen. Heiloen fløytet og solen skinte, jo, livet var verd å leve.

De seks deltakerne utgjorde tilsammen, får en si, et heldig